

AYDINLATMA SÖZLÜĞÜ VE İŞIKLILIK TERİMİ

SÖZLÜK KONUSU

Aydınlatma ile ilgili bir terimin dilimizde karşılığı yoksa, bu terime Türkçede bir karşılık bulmak için bir kaç davranış biçimi düşünülebilir. Örneğin,

- 1- Yabancı tek bir dildeki genel bilgiye güvenilerek ve profanca bir yaklaşımla, teknik değil, edebi alanda imişçesine yabancı terim Türkçeye çevrilir.
- 2- Uluslararası Aydınlatma Komisyonunun, Uluslararası Aydınlatma Sözlüğünde, bilinen tek dildeki (*genelde İngilizcedeki*) terimin, tanımı bulunur ve terim, tanımına da bakılarak Türkçeye çevrilir.
- 3- Uluslararası aydınlatma sözlüğünde yer almış en az üç dildeki terimler ve bunların tanımları ile, terimlerin o dillerde hangi kökten üretilmiş oldukları incelenir, tanım-kök-terim tutarlılıklarına bakılır, seçilen doğru örneğe göre Türkçede eşanlamlı kök bulunur ve Türkçe terim üretilir.
- 4- Üçüncü davranış biçimindeki çalışma, yakın ya da ilgili kavramların terimleri ve bunların tanımları için de yapılır, ve tek bir yabancı terim için en uygun olan Türkçe terimin, yakın ya da ilgili bir başka kavram için daha uygun olup olmadığı denetlenir. Bulunan Türkçe terim ya da terimler, bu denetim sonuçlarına göre doğru yerlerini bulur. Yani Türkçe terim bulma ya da üretme çabası, tek bir terim için değil, yakın ya da ilgili kavramların tüm terimleri için birlikte yapılır ve böylece terim-kavram kargaşası önlenir.

Dördüncü davranış biçimi üzerinde düşünüldüğünde, ilk üç davranış biçiminin doğru terim bulmaya yetmeyeceği ve önerilen terimin, yakın anlamlıları ile birlikte bir sözlük içinde yer alabilecek doğrulukta olması gerektiği anlaşılır.

Bunun dışında, Türkçe terim bulma ya da üretme çabası süresince unutulmaması gereken önemli bir konu daha vardır. Yabancı dillerde kimi terimler çok önceki yıllarda ve aydınlatma ile ilgili kavramlar bu günkü kadar gelişmeden, terimler günümüzdeki zenginliğe ulaşmadan oluşmuş, dile yerleşmiş ve bu güne kadar gelmiştir. Bu terimler bu gün için doğru terim olarak kabul edilemez. Bu nedenle tek bir dildeki terimlerin tümünü doğru sanmak, bunları esas alıp Türkçe terimleri ona göre oluşturmak oldukça sık görülen temel yanlışlardan biridir.

Doğaldır ki Türkçe terimler üzerinde çalışan kişinin ya da ekibin, Türkçenin tüm özelliklerini çok iyi bilmesi ve aydınlatma konusuna da tam anlamıyla egemen olması gerekir.

Yapılan çalışma, yukarıda açıklanmış olan dördüncü yöntemle bir sözlük oluşturma amacı güdüyorsa ve Türkçesi bulunmayan terimlerin sayısı sekizyüzü aşıyorsa bunun uzun süreli bir çalışma olacağı açıktır.

Son olarak YEM yayınevinin bastığı Aydınlatma Sözlüğü, bir yıla yakın bir çalışma ile 1997 de yayımlanmıştır. Bu kısa sürenin gerisinde 1970 yıllarında başlamış ve yirmiyedi yıl sürmüş bir çalışma vardır. Bu yirmiyedi yıl içinde Aydınlatma Sözlüğü, "Aydınlatma Terimleri Sözlüğü" ve "Aydınlatma Terimleri" adları ile önce Türk Dil Kurumunca iki kez ve daha sonra, şimdiki adı Yıldız Teknik Üniversitesi olan kuruluşca üç kez yayımlanmış ve tüm terimler bu yirmi yedi yıl içinde test edilmiştir. Yani, bir teknik terim sözlüğü, "haydi yapıverelim" gibi bir kararla kısa sürede oluşturulamaz.

İŞIKLILIK KONUSU

Kimi çevrelerce İŞIKLILIK terimi yerine PARILTI terimi önerilmektedir. Işıklılık terimi, yakın kavramların terimleri ile birlikte bir sözlük içinde yer almaktadır. Parıltı teriminin ne gibi kapsamlı bir çalışma ürünü olduğu bilinmemektedir.

Işıklılık terimi Fransızcada (*luminance*), İngilizcede (*luminance*), Almancada (*Leuchtdichte*) aynı kökten, ışık kökünden üretilmiştir. Tanımları ise aynıdır. Bu terim bir fizik büyüklüğü anlatır. Yani, bu büyüklüğü veren bir formül vardır ve bu büyüklük fizik ölçme aletleri ile ölçülebilir.

Parıltı, Türkçe sözlüklerde "göze çarpan parlaklık", "göze çarpan parıldama" olarak tanımlanmaktadır. Yani parıltı terimi ışığa değil, yüzeye ve göze bağlı, değişken ya da anlık bir görsel duyulanma verisidir. Ölçülebilen bir fizik büyüklük değil psikosansoriyel (*ruhduyumsal*) bir veridir. Bu terim, CIE nin Uluslararası Aydınlatma Sözlüğünde İngilizcede (*brightness*) ve Almancada (*Helligkeit*) da parlaklık ve açıklık gibi nesneye bağlı özelliklerle ilgili köklerden üretilmiştir. Tanımlarında ise, bu terimlerin anlattığı kavramın, ışıklılığın, yaklaşık psikosansoriyel karşılığı olduğu yazılıdır.

Yani, aceleyle ışıklılık yerine başka bir kavramı anlatan parıltı terimini önermek, sonra da parıltı yerine daha da yanlış bir başka terim bulmak zorunda kalmak, bilimsel bir çaba gibi görünmemektedir.

Işıklılık terimi, kimilerince, son iki hecesi ile ilgili olarak fonetik açıdan da eleştirilmektedir. Türkçede, yaşlılık, haklılık, tutarlılık, yararlılık, zararlılık, karlılık, akıllılık, sakallılık, anlamlılık, eş anlamlılık, parçalılık, pasaklılık, yasaklılık, kapalılık, saklılık, farklılık, duyarlılık, kapsamlılık, kararlılık, devamlılık gibi sözcükler hem günlük konuşma dilinde, hem bilimsel terim olarak kullanılmakta iken, ve belli bir durumu anlatmayı sağlayan "lülük", "luluk", "lilik", "lılık" ekleri Türkçemizin bir zenginliği iken ışıklılık terimine bu açıdan da karşı çıkmaya çalışmanın ne tür bir çaba olduğunu düşünmek gerekir..

Hiç olmazsa ve en azından, akademik çevrelerden daha dikkatli ve daha doğru yaklaşımlar beklenmelidir.

Prof. Şazi Sirel

Mart 2000